

Hangi İktisat?

Atilla YAYLA

Radikal 2'nin 22 Temmuz 2001 günkü nüshasında yayınlanan ve Öğretim Elemanları Sendikası'nca hazırlanıp imzaya açıldığı belirtilen "Başka Bir İktisat Mümkün" başlıklı yazıyı ilgiyle ve yeni şeyler bulma umuduyla okudum. Ne yazık ki, beyanname beni hayal kırıklığına uğratmakla kalmadı, ilaveten, iktisat düşüncesinin ülkemizdeki geleceği hakkında karamsarlığa düşürdü. Bunun sebebi, beyannamenin sadece içeriği değil, muhtemelen, bazı iktisat hocaları tarafından hazırlanmış olmasıydı. Gerçeğe olan saygım beni beyannamede dile getirilen belli başlı görüşleri değerlendiren ve bu vesileyle konuyla ilgili kimi düşüncelerimi açıklayan bir yazı kaleme almaya ve bunu kamuyla paylaşmaya sevketti. İşte sonuç:

1. İktisat disiplininin, Adam Smith'in 1776'da yayınlanan *Milletlerin Zenginliği*'yle doğduğu (1776), Smith'in görüşleri paylaşsın paylaşmasın, hemen hemen bütün iktisatçılar ve iktisat tarihçilerince kabul edilir. Aradan geçen ikiyüzyılı aşkın süre boyunca çok sayıda teori ve ekol ortaya çıkmıştır. Klâsikler, Neo-klâsikler, Marjinalistler -Avusturya Okulu, Cambridge Okulu, Keynesyenizm, Marksist Ekol, Monetaristler- Şikago Okulu, Kurumsal İktisatçılar ve son zamanlardaki Kamu Tercihi Okulu ve Tecrübî İktisatçılık ekolü bunların belli başlılarıdır. Bu ekollerin hepsi bazen bir-iki, bazen çok daha fazla sayıdaki iktisadî soruna çözüm getiren teoriler ve modeller geliştirmeye çalışmıştır. Geliştirilen teori ve modellerin bir kısmı hiçbir iz bırakmadan yok olup gitmiş, diğer bir kısmı ise kısmen etkili olmuştur. Bir kısım öneriler-görüşler ise hızla veya yavaş yavaş hakim paradigmalara haline gelmiş ve bir veya iki nesil boyunca iktisat düşüncesine hükmetmiş; ayrıca ders kitaplarının ya esasını teşkil etmiş veya onlara geniş ölçüde yön vermiştir. İktisat

ciddi ve ciddiye alınmayı hakeden bir disiplince, "başka bir iktisat mümkün" diyenlerin ya bu teorilerden-ekollerden birinin izini süren bir açılım getirmiş olmaları veya yepyeni bir paradigmanın temellerini attıkları kanaatine ulaşmış olmaları beklenir. Elbette ki bir beyanname böyle bir şeyi yapmanın yeri ve aracı değildir; ama iyi hazırlanmış bir açıklama hiç değilse bunun işaretlerini vermeye teşebbüs edebilir. Beynamede böyle bir girişim ve açılım yoktur ve o bir iktisadî metin değil, sadece siyasî ve spekülâtif bir çağrı ve temennidir. Ne yazık ki, bu çağrının bir iç tutarlılığı da yoktur; yani nereye, hangi fikrî-felsefî temele oturduğu da anlaşılmamaktadır. Çağrıda bazen Keynesyen, bazen sosyalist, bazen tepkici, bazen hissî, bazen aşırı rasyonalist bir tavır göze çarpmaktadır. Ancak, akademik ve teknik bir kimliği olmamakla beraber, bu beyannameyi iktisat tarihinde belirli bir çizgiye oturtmak mümkündür.

2. A. Smith'le doğan iktisat ilminin iki ana çizgi üzerinde ilerlediği söylenebilir. İlki Smith'in savunduğu serbest piyasa sistemidir. Bu sistemin başlıca unsurları "doğal özgürlük" ve "görünmez el"dir. Smith ve izleyicilerine göre bu sistem aşırı ve keyfî müdahalelere maruz bırakılmadığı takdirde özgür ve müreffeh toplumlara ulaşmamızı sağlayacaktır ve ayrıca zaman zaman karşısına çıkabilecek veya içine düşebileceği krizleri kendi içinden çözüme gücüne sahiptir. Klâsikler, neo-klâsikler, marjinalistler, kamu tercihi ve monetarizm genelde bu çizginin versiyonlarıdır. Smith çizgisinin karşısında yer alan görüşler arasında en önemlisi Smith'in savunduğu sistemin müreffeh, tam istihdamı sağlamış ve eşit bir toplum yaratmaya muktedir ve elverişli olmadığını, düştüğü krizlerden de dışardan bir müdahale olmadan kurtulamayacağını, bu yüzden iktisadî sistemde genişleyen bir devlet müdahaleciliğine mutlak ihtiyaç duyulduğunu söyleyen Keynezyenizm'dir. Keynezyenizmin en meşhur ismi, bir başka deyişle Keynes'in görüşlerini daha anlaşılır biçimde ifade eden ve daha popüler hale getiren iktisatçı ise Paul Samuelson'dur. Samuelson, 1948'de ilk baskısını yayınladığı ünlü ders kitabıyla (*Economics*), yaklaşık 40 yıl iktisat eğitiminin, tâbir caizse, "değişmez rehberi" olmuştur.

Anti-Smithçi cephenin diğer kanadı Marksist iktisattır. Marx ve takipçileri kapitalizmin ya tamamen ilga edilmesinin gerektiğini veya bu sistemin zamanla zorunlu olarak ortadan kalkacağını düşünmüş ve entellektüel enerjilerini kapitalizmin yok oluşunun niye mukadder olduğunu göstermeye harcamıştır. Mamafih, ülkemizde sanıldığının tersine Marksist çizgi Batı'da iktisadî düşüncede ve iktisat eğitiminde hiçbir zaman egemen hale gelememiştir. Marksizm daha ziyade sosyoloji, siyasî düşünce, edebiyat kritiği gibi dallarda etkili olmuştur. Klâsik iktisat geleneği en büyük darbeyi Marksizmden değil, Keynezyenizmden yemiştir. Keynes, Marx gibi özel mülkiyete, serbest girişime karşı çıkmamıştır, ama gittikçe büyümesine meşrûyet kazandıracak teorileriyle ve politikacılar üzerindeki akıl almaz etkisiyle serbest piyasa iktisat anlayışını adım adım geriletmiştir.

Smithçiler ve anti-Smithçiler arasındaki kavgayı başlarda anti-Smithçiler Keynezyenizm formunda kazanmıştır. Ancak, iktisat teorisinde özellikle M. Friedman ve F. A. Hayek gibi yazarların çabalarıyla 1950'lerde başlayan karşı ataklar ve 1970'lerden itibaren yaşanan iktisadî gelişmeler nihai zaferin Smith çizgisi lehinde tecelli etmesini sağlamıştır. Bugünkü iktisat teorisi tartışmalarının arka planı budur. Smith'in sisteminin Keynes'in sistemine karşı kazandığını artık Keynesyenler bile kabul etmektedir. Bunu anlamak için, popüler ders kitaplarının sistematiklerinde ve muhtevalarında zaman içinde yapılan değişikliklere göz atmak kâfidir. Geniş kabul gören "text-book"ların yazarları olan Gregor Mankiw, Paul Heyne, Roger LeRoy Miller gibi yazarlar Keynes'in kaybettiğini kitaplarında açık yüreklilikle yazmaktadır. Paul Samuelson dahi, kitabının 15. baskısında (1998) bu gerçeği kabul etmektedir. "Başka bir iktisat mümkün" yazısını kaleme alanlar sanki bunlar hiç yaşanmamış veya yaşananlardan ders almak gerekmezmiş, yahut temel tez ve iddialarının tamamen veya ağırlıklı kısmı zaten çürütülmemiş gibi yazmaktadır. Çizgileri ise, anti-Smithçi çizgiye denk düşmektedir. Üzülmedim desem yalan olur; keşke iktisat ilminin bu gelişim hikâyesini anlatan, yakınlarda yayınlanmış üç-beş kitap okusalar ve bazı anakronik görüşleri yeni bir şeymiş gibi savunma pozisyonuna düşmeselerdi.

3. "Başka bir iktisat mümkün" adlı beyanname, klâsik fakat modası geçmiş bir tavırla, "kâr" kavramına saldırılmaktadır. Beyannâmenin tonu burada Keynezyenizm'den daha ziyade sosyalizme yakındır. İktisadî davranışlarda en önemli şeyin müşevvikler olduğu bilinen bir "gerçek"tir. Keza tarihî tecrübe müteşebbisliğin iktisadî hayatta ne kadar fonksiyonel ve yararlı olduğunu da yeterince kanıtlamıştır. Beyannameciler girişimcilerin iktisat için gerekli olduğuna inanıyorlar mı, inanmıyorlar mı? İnanıyorsa müteşebbisleri harekete geçirmenin kâr dışında bir yolunu mu biliyorlar? İnanmıyorlarsa, müteşebbis sınıfın olmadığı ülkelerin ekonomik bakımından nasıl bir performans sergilediklerinden haberleri yok mu?

Klâsik iktisatta müteşebbislerin önemine ilk dikkati çeken J. B. Say'den bugün çalışmalarını bu konu üzerinde yoğunlaştıran I. Kirzner'e kadar bir çok yazar girişimciliğin önemini, topluma katkısını, iktisadî gelişmedeki öncü rolünü ve başka türlü doldurulamaz yerini ele alan inanılmaz zenginlikte bir literatür vücuda getirmiştir. Bu literatüre asgarî ölçüde sahip bir iktisatçı kâra böylesine keyfi biçimde saldıramaz. Daha açık söyleyeyim: Kârı bu beyannamedeki gibi gören bir kimseye iktisatçı bile denebileceğinden şüpheliyim.

Birçok fonksiyonu olan kâr, aynı zamanda iktisadî faaliyetlerin başarı ölçütlerinden biridir. Normal şartlar altında, yani Smithçi bir sistemde, kâr eden kişi-işletme, iktisadî kaynakları doğru kullanıyor, müşterilerinin tatminine hizmet eden bir mal veya hizmeti başarıyla ürettiyor demektir. Firmalar, kârlarına bakarak faaliyetlerinin toplumda nasıl görüldüğüyle ilgili bilgi toplar, yeni iktisadî kararlar için

zemin hazırlar ve kendilerini yeniler. Kârı bir umacı gibi göstermek yanlışır. Ayrıca, zaman zaman iktisadî ortamda girişimcinin "saldırgan", "atak", "acımasız" ta-vırlar geliştirmesine sebep olabilecek olan kârın, saldırganlık, hesapçılık gibi özel-likleri hayatın diğer alanlarına da yansıyabilecek bir alışkanlık haline getirebileceğini iddia eden görüşler de temelsizdir. Bunun böyle olmasının şart olmadığını, meselâ, ABD'li neo-Marksist yazar J. Elster dahi *Political Psychology* adlı önemli eserinde göstermektedir.

Kâr mantığının doğal ve ekolojik çevreyi tahrip ettiği iddiası da yanlış ve abartılıdır. Şüphesiz her türlü iktisadî faaliyetin doğal kaynaklara ve çevreye bir etkisi olmaktadır, ama içinde bulunduğumuz durum bir "trade-off", yani bizi ya çevreyi, ya iktisadî faaliyeti seçmeye mahkûm eden bir durum değildir. Çevre sorun-larının oluşmaması veya oluştuysa çözülmesi, kârın da bir itici rol oynadığı tek-nolojik gelişmeyle ve iktisadî mantığın yaygınlaşmasıyla mümkündür. Kârın da bir parçası olduğu fiyatlandırma ve kullanana ödetme mekanizması, hem doğal kaynakları daha uzun süre kullanmanın (yani girdileri azaltmanın), hem kaynak-ları artırmanın (yani keşif ve icadın) hem de sorunları bilfiil çözme veya azaltma-nın (yani teknolojik icat ve çevre sorunlarına kaynak ayırmanın) başlıca aracıdır, yoludur, yöntemidir.

Ayrıca, birçok soruna olduğu gibi çevre sorunlarına da karşılaştırmalı bir şekil-de bakmak-yaklaşmak gerekir. Bu iki şekilde yapılabilir: Tarihi ve sistemsel olarak. Tarihi olarak bakıldığında, serbest piyasa sisteminin çevreye iddia edildiği kadar zarar vermediği, bazı sorunlar yaratmakla beraber birçok sorunu da çözdüğü veya hafiflettiği görülmektedir. Yüz sene önceki Londra veya New York bugünkünden daha temiz değildir. Dolayısıyla, çevre sorunlarının çözümü piyasa sisteminin yok edilmesinden geçmemektedir. Piyasa sistemi, aksine, birçok çevre sorununun çö-zümünde, hâlâ, sahip olduğumuz en etkili silâhtır. Sistemler açısından bakıldığın-daysa, piyasa ekonomisi alternatiflerine karşı tartışılmaz bir üstünlük sağlamakta-dır. Kapitalizmin çevreyi mahvettiğinden şikayetçi olanlar, nedense sosyalist sis-temlerin çevrede yaptığı tahribattan pek söz etmemektedir. Oysa sosyalizm çevreye kapitalizmden çok daha fazla zarar vermiştir. Hâlâ bu açıdan bir karşılaştırma yapma imkânımız mevcut. Fırsat bulanlar, bir Bakü'nün, bir Zürih'in ve bir Mosko-va'nın bir Washington D. C.'nin en işlek, trafiğin en canlı olduğu caddelerinde yürüsünler, ne demek istediğimi, egzoz gazlarındaki zehir miktarını akciğerleriyle ölçerek anlayacaktır.

4. Hayat şartlarının iyileştirilmesi piyasa ekonomisinin gelişmesinden geçmek-tedir. Hayat şartlarının iyileşmesi demek, üretimin (mal ve hizmetlerin) artması ve bunların fiyatının düşmesi veya insanların satın alma güçlerinin artması demektir.

Endüstri devriminden beri dünyanın ortalama hayat seviyesi devamlı yükselmektedir. Bu yükselme, şüphesiz, dünyanın üçte biri kapalı bir sosyalist blok haline gelmese. Batı ülkeleri ve az gelişmiş ülkeler iktisat politikalarını Keynesyen çizgilerde oluşturmaya yönelmese. Paul Samuelson serbest piyasaya biraz daha olumlu baksa elbette daha fazla olurdu. Buna rağmen, insanlık piyasa ekonomisi sayesinde büyük mesafe katetmiştir. Yirminci yüzyılda yaşanan kıtlıklar ve ekonomik yokluklar piyasa ekonomisinin değil, muhteris siyasî projelerin, hak hukuk bilmez diktatoryaların, obur toplum mühendislerinin eseri veya marifetidir.

"Tüketim toplumu olma", "tüketmecilik" gibi lâflar, modası geçmiş, hiçbir anlamı olmayan lâflardır. Hiçbir piyasa ekonomisi müdafii yazar, "tüketebildiğin kadar insansın" dememiştir. Bu tür sözler, piyasa ekonomisine düşman olan veya onu anlayamayan kimselerin çirkin yakıştırmalarıdır. Piyasacı yazarlar, insanın daha iyi bir hayat yaşaması gerektiğini, açlık, kıtlık ve yoksullukla terbiyeye "müstehak" olmadığını söylemiştir. Zenginliğe, refaha giden yolun özel mülkiyetten, serbest mübadeleden, sınırlı devletten geçtiğini belirtmiştir. İnsanlar elbette tüketecektir. Yaşamak için tüketmek gerekmektedir. İnsanın fitratı budur. İnsanın ev-bark, araba, kıtlık kıyafet, yiyecek-içecek vs. sahibi olması mı iyidir, olmaması mı? İnsanın tüketmediği tarih, toplum, yer, sistem olmuş mudur? Olabilir mi?

5. Beyannameciler globalleşmeyi de yanlış okumaktadır. İlk globalleşme dalgası 1870'lerde ortaya çıkmış ve ne yazık ki Birinci Dünya Savaşı'yla sona ermiştir. Bu devre aynı zamanda Avrupa'nın yaşadığı en uzun nisbî barış dönemlerinden biri olmuştur. İkinci, yani bugünkü globalleşme dalgası ise 1990'ların başında doğmuştur. Globalleşme kısmen doğal ve mecburî olmakla beraber mutlak anlamda kaçınılmaz değildir. Ulus devletlerin globalleşmeyi önleyemeseler bile yavaşlatma imkânları ve yolları vardır. Nitekim, bazı hükümetler bunu denemektedir. Ama bunun zararı kendilerinedir. İddia edildiği gibi hiçbir ülkeyi zorla globalleşmeye dahil etme imkânı yoktur. Öyle olsaydı Küba gibi, Kuzey Kore gibi ülkelerin bir çırpıda zincire eklenmesi gerekirdi.

Globalleşmeyi yöneten bir ekonomik merkez yoktur. Çok uluslu şirketler çoğu zaman boşu boşuna günah keçisi haline getirilmektedir. Bu şirketler hem gitgide daha çok lokal bir nitelik kazanmakta hem de kendi varlıkları açısından hafife almayacakları tehditlerle karşılaşmaktadır. Bu tehdidin kaynağı beyannamecilerin reddettiği kâr ve kârın tezahür ettiği piyasa mekanizması ve rekabettir. Hiçbir şirketin piyasadaki yeri iyi donanımlı bir çalışanın yeri kadar garantili değildir. New York borsasında en çok işlem gören 20 şirketin 8'i son on yılda doğan şirketlerdir. Globalleşme, şirketleri dünyanın efendisi olma rolünü üstlenmekten çok, daha etkin çalışmaya ve daha rasyonel olmaya zorlamaktadır.

Globalleşme, doğal olarak, bazı sektörleri olumsuz yönde etkilemekte, hatta yok etmektedir. Bu gibi durumlarda, sözkonusu sektörlerde çalışan işçiler ve yatırım sahipleri zor durumlara düşmektedir. Buna karşılık yeni sektörler ortaya çıkmakta ve milyonlarca insan buralarda istihdam edilmekte, tüketiciler bu sektörlerde üretilen mal ve hizmetleri kullanarak tatminlerini artırmakta, hayat seviyelerini yükseltmektedir. Hayatın akışı böyledir. Hastalar sayesinde doktorlar ve ilaç üretkenler var olmakta, toplumdaki anlaşmazlık ve kavgalar avukatlara ekmek kapısı açmaktadır. Korumacılık çare değildir. En çok korumacı ülkeler en fakir ülkeler haline gelmiştir. Ayrıca, çoğu zaman büyük şirketler halklara karşı siyasi yönetimlerden daha fazla sorumluluk hissetmekte ve hata yaptıklarında cezalandırılmaları daha kolay olmaktadır. İngiliz hükümetine kolay kolay bir şey yapamazsınız, ama meselâ BP (British Petrol)'yi çok zor durumlara düşürebilirsiniz. İngiliz hükümeti sadece İngiliz halkına, BP ise ticarî faaliyet yürüttüğü her yerdeki insanlara karşı sorumludur.

Globalleşmenin kötü tarafları abartılır veya yoktan icat edilirken, iyi yönleri hep gözden kaçırılmaktadır. Beyannamede de böyledir. Oysa globalleşme, yeni ilaçların, çığır açıcı tedavi imkânlarının, hayat kurtaran aşuların, yeni iletişim ve işletim sistem ve araçlarının, muazzam ulaşım imkânlarının da dünyanın her yerine taşınmasını sağlamaktadır. Globalleşmeyle dünyanın en fakir ülkelerinden Hindistan'daki müslüman jumbo jetle hacca gitmekte, Kongo'daki çoban Milan-Juventus maçını seyretmekte, Artvin'deki İngilizce öğretmeni BBC'yi izlemekte, Konya'daki lösemili çocuğun teşhisi Miami'de konulmaktadır.

6. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar piyasa ekonomisi taraftarlarının ille de ve her durumda savunduğu ve olumlu baktığı kuruluşlar değildir. İlgili literatüre göz atılırsa, bu kuruluşları en fazla eleştirenlerin liberal yazarlar olduğu görülecektir. Bu tür kuruluşlar iktisadî olmaktan çok siyasi kuruluşlardır. Liberallerin karşı olduğu bir merkezleşmeyi hatta bazen tekelleşmeyi temsil ederler. Hükümetlerle çalışarak siyasi kadroların serbest piyasalar üzerindeki baskıcı ve tehdit edici elini güçlendirirler. Ayrıca bazılarının tarihleri bürokrasi ve yolsuzluklarla doludur. Bengaldeşli iktisatçı Muhammed Yunus'un dediği gibi bu tür kuruluşların reçeteleri ve yardımları fakir ülkelerin işine yaramamaktadır. Yaptıkları başlıca iş, fakir ülkelerde kendilerinin uzantıları olan, toplumla bağı kalmamış, verimsiz, "miras-yedi" zümreler yaratmaktır.

Şayanı dikkattir ki, başta Dünya Bankası olmak üzere bu tür uluslararası kuruluşların çoğu 1990'ların ortalarına kadar Keynesci bir çizgi izlemiştir. Ancak son yıllarda piyasa ekonomisine daha sempatik bakmaya başlamışlardır. Mamafih, liberaller, P. Bauer'in belki 30 yıl boyunca tek başına savunduğu gibi, bir ülkenin fakirlikten kurtulma mücadelesinde en önemli şeyin kendi zihniyeti ve kendi kaynaklarının harekete geçirilmesi olduğuna inanmaktadır.

IMF, WTO gibi kuruluşlara karşı yapılan protesto gösterileri, mantıklı bir alternatif ekonomik düzenin habercisi veya iç tutarlılığı olan grupların toplu eylemi değildir. Bir yazarın vurguladığı gibi, eylemciler kapitalizmin anti-kapitalist çocuklarıdır. Dünya çapında eylemlerini mümkün kılan bütün ulaşım, iletişim araçlarını kapitalizmin yarattığı zenginlik sayesinde elde etmişlerdir. Seyahat için gerekli boş zamanı onlara veren de kapitalizmdir. Bu grupların amaçları da farklı farklıdır. Üstelik eylemcilerin genellikle zengin ülkelerin vatandaşları olmaları da dikkat çekicidir. Globalleşmeye sadece fakirlerin, ezilenlerin karşı çıktığı kanaati bir batıl inançtır. Aksine, en hızlı globalleşme karşıtları zengin ülkelerden gelmektedir. Ucuz işgücü rekabeti istemeyen zengin ülke işçileri, tarımda koruma arzulayan varlıklı çiftçiler, kendisinden daha iyiye ve ucuza mal üreten yabancı rakipler karşısında tutunamayacağını bilerek gümrük duvarlarının dikilmesini talep eden iş çevreleri vb. globalleşmeye asıl karşı olan ve globalleşmenin kesintiye uğramasından en çok yarar sağlayacak olan kesimlerdir.

7. Beyannamecilerin J. S. Mill'den beri gelen tipik bir hataya yakın durduğu görülmektedir. Mill üretim kanunlarının adeta tabiat kanunları gibi olduğunu, bu alanda yapılabilecek bir şey bulunmadığını, fakat dağıtımın toplumun istediği ilkelere göre yapılabileceğini iddia etmişti. Beyannamedeki abartılı adalet, eşitlik, fakirleri koruma vs. talepleri müelliflerin iktisadî hayatı hem ulusal hem uluslararası alanda istedikleri gibi tanzim etme imkânlarının var olduğuna inandıklarının işaretleridir. Bu bir hayaldir. Uluslararası ilişkiler - uluslararası sosyal adalet ayrı bir konudur, ama ulusal alanda da iktisadî hayata yapabileceğimiz siyasî müdahalelerin fitrî sınırları vardır. Ayrıca her müdahalenin, F. Bastiat'ın dediği gibi bir görebildiğimiz bir de göremediğimiz sonuçları mevcuttur. Kısa vadede yararlı olacağını zannettiğimiz bir çok müdahale ve düzenleme, orta ve uzun vadede tahrip gücü yüksek bombalara dönüşebilir.

Üretimle dağıtım iç içe geçen halkalardır. Bir yerde üretim yapılıyorsa, aynı anda üretimde kullanılan üretim faktörlerine ve dolayısıyla onların sahiplerine dağıtım da yapılıyor. Aradaki bağı kopartmaya kalkarsanız, fakirliğe, sefalete davetiye çıkarırız. Zenginliğin özü iyi üretmek ve çok üretmektir. En zengin ülkeler en çok üreten ülkelerdir. Ve zenginliği doğrudan doğruya yaratanlar, hangi ilkeler dizisine veya ideolojiye göre hareket ederlerse etsinler devletler, hükümetler değildir, çalışanlardır, girişimcilerdir. Üretim-dağıtım ayırımı ve aradaki bağı kopartılması üreticileri caydırır. Kendi emeğinin ve girişiminin ürününe sahiplenme imkânı olmayan hiç kimse üretmez. Bir iktisatçının yapabileceği en iyi şey, insanların üretmek ve tüketmekte serbest bırakılmasını talep etmektir.

8. Beyannamecilerin medya baskısından, seslerinin kısılmasından vs. söz etmeleri bana hoş bir şaka gibi gelmektedir. Ben, kendini ifade etme imkânı bulamayanların, onlar değil benim gibi liberaller olduğunu zannediyorum. Yoksa yanılı-

yor muyum? Onlar seslerini *Radikal 2*'de duyurdular ama ben bu yazının *Radikal 2*'de yayınlanacağından emin bile değilim. Kimin sesi kısılıyor?

Sadece bu kadar da değil... Ankara'da Dost Kitabevi'ne girip daha çok ne tür kitapların satışa sunulduğuna bir göz atın, bakalım ne göreceksiniz! Özel mülkiyeti, serbest mübadeleyi, ekonomiye devletin hiç karışmamasını veya asgari devlet müdahalesini savunan kitaplar mı rafları işgal ediyor yoksa globalleşmeye karşı çıkan, piyasa ekonomisine küfreden, devleti, siyasî otoriteyi sosyal adalet ve eşitliği sağlamaya davet edenler mi? Üniversitelerin iktisat bölümlerinde okutulan ders kitaplarını inceleyin ve kaç tanesinde Hayek'ten, Menger'den, Mises'ten, Rothbard'dan, Firedman ve Buchanan'dan söz edildiğini sayın. Kimin sesi çıkıyor?

Piyasa ekonomisi taraftarlarının gücü ve teorilerinin üstünlüğü, arkalarında büyük medya desteği olmasından, üniversitelerdeki iktisat hocalarının çoğunun liberal olmasından -zinhar öyle değildiler, iftira etmeyelim- kaynaklanmıyor, zira bunların ikisi de gerçek değil. Piyasa ekonomisinin gücünün kaynağı hayatın kendisi. Doğal özgürlük ve görünmez el sisteminin hayatla bağdaşması. Adam Smith'in sisteminin tarihin gördüğü en büyük zenginliği üretmesi...

9. Beyannameyi hazırlayanların Türkiye ekonomisindeki krizin kapitalizmin doğasından kaynaklandığı görüşüne tebessüm etmekten kendimi alamam. Türkiye kapitalist bir ülke, öyle mi? Yanılmayın, siyasilerin, bürokratların ve onlara eklenmiş bir devletçi işveren sınıfının egemen olduğu bir ülkeyi nasıl olur da kapitalist bir ülke olarak görebilirsiniz? Bana öyle geliyor ki Türkiye kapitalist olmaktan ziyade sosyalist bir ülke. Şöyle de diyebilirim: Bir karma ekonomimiz varsa, onun sosyalist kanadı kapitalist kanadından çok daha ağır basmakta.

Beyannameye göre: "Kamunun (yani devletin-a.y.) ekonomiye müdahale alan ve yetkilerini genişleten düzenlemeler gerekiyor"muş. İyi ama, bu yetkiler zaten çok genişti ve buna rağmen krizler çıkıyor. Daha ne kadar ve nasıl genişleteceğiz? Sonra kamunun yetkilerinin genişletilmesinin ekonomik sorunları çözeceğinin garantisi ne?

Kamunun ekonomiye müdahale yetkilerini ve alanlarının genişletilmesinin pratikteki anlamı, ekonominin iyice siyasileştirilmesi ve dolayısıyla ekonomik dinamiklerin tahrip edilmesidir. Türkiye'nin sorunu zaten budur. Türkiye ekonomisi siyasî ve bürokratik tahakküm altında ezilmekte, inlemektedir. Beyannameciler, zehirli ilaç zannetmektedir. Kamunun tam hakim olduğu ülkeler birer birer çöktüler. Kamunun patron olmaktan çıktığı, özgürleşen yerler ise geliştiler. Ekonomik özgürlük ve iktisadî gelişme indekslerinin beyannameciler için hiç anlamı yok galiba.

Sovyet türü planlamayı savunma imkânı kalmadığından olsa gerek, beyannamenin müellifleri "katılımcı demokratik planlama" istemektedir. Katılımcı demokratik planlama nedir, belli değil. Planlama, eğer planlama olacaksa, Sovyetler'deki gibi olmak zorundadır. Onun sonu ise çöküştür. Nedense, bazılarının planlama her derdin ilacı gibi görünmektedir. Hayek yaklaşık 60 sene önce yazdı: Planlamanın

gerekliği üzerinde anlaşsak bile, bu, planın muhtevası üzerinde mutabakat sağlayabileceğimiz anlamına gelmez. Başına demokratik sıfatını eklemek de bu gerçeği değiştirmez. Diyelim ki planladınız; hangi sektörleri teşvik edip diğerlerini etmeyeceğinize nasıl karar vereceksiniz? Teşvik edilmeyenleri nasıl ikna edeceksiniz? Yoksa kamu zoruyla plana itaat mi ettireceksiniz?

10. İktisatçıyı diyenlere düşen ilk görev herkesin akıl fikir sahibi olduğuna inanmak ve insanları serbest bırakmaktır. Rahat odalarımızda oturup bütün toplumu ekonomik bakımdan teorimize uydurmayı hayal etmenin bir düşünce faaliyeti olarak zevkli yanları olabilir. Ancak ciddiye alınmak ve soyut görüşlerimizin hayatla ne kadar uyduğuna görmek istiyorsak hayatı gözlemek ve tezlerimizi hayatla test etmek gerekir. Hayat bize çok ideal görünen birçok teoriyi yalanlayabilir, çöpe havale edebilir. İktisat tarihinin çöplüğü hayli zengindir. Hayatı okuyamayanlar eninde sonunda hayal kırıklığına uğrar. İktisatçıların sade insanların gördüğünü bir türlü görememek gibi bir hastalığı mı var?

Elbette piyasa ekonomisinin alternatiflerine üstünlüğünü ilân etmesi veya perçinlemesi, piyasa teorisinin sorunsuz olduğu veya globalleşmenin hiç problem yaratmadığı anlamına gelmiyor. Bugün hem özellikle gelişmekte olan ülkelerin, hem de bütün dünya ülkelerinin yüzyüze olduğu en ciddi sorun henüz sağlıklı bir uluslararası para sisteminin kurulamamasıdır. Altın standardının 1971'de çökmesinden beridir her ülkenin kendi parasına, kendi faiz oranlarına ve bankacılık düzenlemelerine dayanan bir para sistemi vardır. Parayla ilgili politikalarda merkez bankaları hayli söz sahibidir ve merkez bankalarına dayanan sistem, halkın hükümetlerin kabiliyetine güveni olmaksızın işleyemeyecek olan kısmî rezerv bankacılığı sistemidir. Gitgide globalleşen dünyada bir yerdeki kriz o ülkeye zarar vermekle kalmayıp hızla diğer yerlere bulaşabilir. Nitekim son yıllarda peşpeşe yaşanan birçok kriz bunu göstermiştir. O yüzden ciddi ve iddialı iktisatçılar herhalde önümüzdeki yıllarda anlamsız spekülasyonlarla uğraşıp slogan çığırtkanlığı yapmayacak, bu konuda kafa yoracaktır.

Radikal 2'de yayımlanan ve belki bir süre altında birçok imzayla sağda-solda boy gösterecek olan bu beyanname, mahçup bir sosyalist iktisat modeli çağrısıdır. Mahcubiyetinin sebebi, sosyalizmin, daha yakınlarda, inleyerek çökmüş olmasıdır. Olay henüz çok yeni, bütün açıklığıyla hafızalarda. O yüzden çağrılar yeterince net ve şiddetli olamıyor. Zaman geçip insan hafızası unuttukça, bu tür çağrılar çoğalacak ve tonları koyulaşacaktır. Mamafih, gerçek yine de değişmemektedir. Piyasa ekonomisi, alternatifleri sözkonusu olmadığında en kötü, olduğundaysa en iyi iktisadî modeldir. Bu beyannamenin bana en büyük iyiliği, bu gerçeği bir kere daha hatırlamama ve hatırlatmama vesile teşkil etmesi olmuştur...